

A close-up portrait of Tomaz Vesel, a man with short brown hair and blue eyes, wearing a dark suit, light blue shirt, and yellow tie. He is looking slightly to the right with a thoughtful expression, his hands clasped in front of him. The background is a bright, out-of-focus window.

Plačni dodatki so v Sloveniji že ponarodeli

*Intervju s
Tomažem Veselom*

Stela Mihajlović, Foto: Barbara Reya

Zaposleni v javnem sektorju se morajo zavedati svojega položaja, da lahko prispevajo k temu, da nam je vsem bolje, sicer naj gredo v zasebni sektor, meni Tomaž Vesel, predsednik Računskega sodišča, s komer smo se pogovarjali o anomalijah v javnem sektorju.

Še sveža je afera z izplačevanjem dodatkov na plače in druge anomalije v visokem šolstvu. Ali gre res samo za sistemski problem ali je vendarle težava bistveno globlja, povezana z vrednotami v visokem šolstvu?

Sistemski problem sploh ne bi smel biti, ker je sistem plačevanja javnih uslužbencev nastavljen tako, da do teh dodatkov ne bi moglo prihajati na dopusten način. Tu gre zgolj za problem vrednot oziroma vrednostnega sistema, ki poskuša nekoliko na silo vzpostaviti nazaj razmere, kot so bile pred leti.

Kako komentirate podatek, da kljub aferi nihče ni sprožil spremembe zakona, ki omogoča vračanje preplačanih delov plač zgolj za zadnjih deset mesecev, pa čeprav so jih mnogi izplačevali dlje časa?

Problem je, da je takšno ravnanje po tihem postalo že 'ponarodelo', čeprav ne bi smelo biti tako. Izjemna priložnost za spremembo bo sprejemanje zakona o javnih financah. Takšno pobudo bomo podali tudi mi, ko bo zakon vsaj v javni razpravi. Smo namreč mnenja, da bi morala biti preveč izplačana sredstva povrnjena v celoti. Določilo je smiselno pri tekočih revizijah za preteklo leto, pri daljšem obdobju nazaj pa predstavlja sistemsko potuho javnim uslužbencem.

Pred približno desetletjem je bilo veliko govora o tem, da Sloveniji že vladajo ali pa bodo zavladali tajkuni. Številni njihovi megalomanski projekti so se potem razblinili v prah. Ali Sloveniji danes vlada profesorski lobi?

Težko rečem. Tajkunsko bojazen bi morali pogledati skozi neuspešne osebne zgodbe posameznikov, ki so obsojeni ali razlastnjeni. Bistveno večji problem pa je, da so te neuspešne zgodbe za seboj v prepad potegnile velik del tedaj vitalnega slovenskega gospodarstva. Nastanek teh zgodb je posledica dvojega: eno je povsem navaden pohlep posameznika, ki je presegel vse razumne meje, drugo pa, da Slovenija na prehodu na tržno gospodarstvo ni imela podjetniškega duha in gospodarske personalne infrastrukture, ki bi bila zgrajena skozi generacije. Kar pa se tiče profesorskega lobija oziroma srenje, se mi ta zdi bolj sopotnica teh dogodkov oziroma grabežljivcev in jih po potrebi podpre, skozi različne pravne ali ekonomske presoje.

Kako konkretno urediti sistem, da fakultete ne bodo na nepregleden način financirale tržnega dela svojih, z javnim denarjem financiranih profesorjev oziroma da ti ne bodo povzročali nelojalne konkurence zasebnim ponudnikom na trgu, hkrati pa izkoriščali blagovno znamko fakultete za zasebne posle?

Profesorji hkrati izkoriščajo infrastrukturo in znanje, ki so ga pridobili v javnem sektorju, in na račun blagovne znamke iz javnega sektorja pridobivajo tako imenovane tržne projekte. Že v osnovi je velik problem zakon o zavodih, saj gre v glavnem za ustanove, ki so statusno ustanovljene kot javni zavodi. Zakon ne definira dobro dopolnilne dejavnosti, ki jo je mogoče opravljati, in pa tržne dejavnosti, ki je po našem mnenju sporna. To prinaša niz pravnih, davčnih in računovodskih problemov, v praksi pa pomeni prelivanje javnih sredstev za potrebe izvajanja tržnih dejavnosti in različne oblike nelojalne konkurence.

Če bodo subjekti javnega sektorja zaradi revizijskih in medijskih razkritij bolj previdni pri izplačevanju raznih dodatkov, bodo prej ko slej našli druge načine, kako si izboljšati plače. Kako to preprečiti?

Gre za neke vrste naravno reakcijo. Vedno se skušajo najti obvodi in bolj ko zakonodaja normativno zožuje prostor, težje jih je najti. Obenem pa to privede do tega, da ubija kreativnost in odvrta tiste, ki bi delali v javnem sektorju, kar je spet neproduktivno. Težko se je odločiti za pravo mero; ali popolnoma regulirati to področje ali ga povsem prepustiti trgu? Sam ne zagovarjam pretirane normativnosti, ker vodi v birokratizacijo in ubija duha. Vsi, ki delajo v javnem sektorju, se morajo zavedati svojega položaja, da lahko prispevajo k temu, da nam je vsem bolje, sicer naj si najdejo delo v zasebnem sektorju.

V lanskem poročilu MDS za Ministrstvo za finance piše, da se je število študentov od leta 2000 do 2012 povečalo za sedem odstotkov, število poučevalnega osebja na univerzah pa za 103 odstotke. Ste to že kaj preverili?

Preverjamo problem zaposlovanja mladih, saj mladi podaljšujejo svoj študij, ker jim to omogoča ugodnejši status na trgu dela. Drugi problem so prehodi z zavodov za zaposlovanje v pokoj, takšnih je že skoraj 30 odstotkov.

Tolikšno povečanje pri poučevalnem osebju pa gre pripisati dejstvu, da že nekaj časa nismo na novo določili standardov na vseh ravneh šolstva. Govorimo o učnih in prostorskih standardih ter podobnem, vendar je to tabu tema, ki se je politika noče lotiti. Mi smo se intenzivno ukvarjali s časom, ki je potreben za izvajanja učnega programa v osnovnih šolah, kar bomo razširili tudi na druge strukture, trenutno se ukvarjamo s položajem Univerze v Ljubljani.

Pri aferah javnega sektorja gre za problem vrednot oziroma vrednostnega sistema, ki poskuša nekoliko na silo vzpostaviti nazaj razmere, kot so bile pred leti.

Na Računskem sodišču smo mnenja, da bi morala biti preveč izplačana sredstva povrnjena v celoti.

Nadzoru nad javnimi naročili je treba dati bistveno več pozornosti, saj je njihova vrednost letno skoraj štiri milijarde evrov, kar je približno desetina slovenskega BDP.

Ne pristajam na trditev, da se državnega podjetja ne da voditi enako uspešno kot zasebnega, saj bi bilo v tem primeru treba vse privatizirati.

Glede na BDP dajemo izrazito več denarja za izobraževanje kot v povprečju v EU. Predstavniki univerz in fakultet pa nenehno tarnajo, da je premalo denarja. Mar ni to shizofreno?

Seveda, ta visok delež je deloma povezan s standardi, deloma pa z našo majhnostjo. Imamo izobraževalne ustanove, ki imajo majhno število slušateljev, kar seveda izdatno viša stroške, če želimo zagotoviti najvišje standarde v vseh programih. Ampak to je naša realnost, zato se moramo obnašati še toliko bolj racionalno v vsakem detajlu.

Štiri milijarde evrov korupcije naj bi bilo v Sloveniji po zadnji raziskavi za Evropski parlament. Kje je največ? V zdravstvu ali kje drugje?

Malo me motijo pavšalne navedbe. Korupcija, z nekaj izjemami, vendarle upada. Izpostavil bi prostorsko zakonodajo in javno naročanje, znotraj tega pa nekaj sistemov, ki so posebej problematični in jih zasledujemo – zdravstvo in nizke gradnje. Nekateri ponudniki lahko delujejo predvsem na trgu javnega naročanja, denimo pri naročanju medicinske opreme ali pri nizkih gradnjah, kjer je zanemarljiv del izven javnega sektorja. Tako prihaja do takšnih podvigov, bodisi s pomočjo korupcije ali pa prek kartelnih dogovorov.

Vsi le deklaratorno pristajajo na transparenten trg, ki bi se sam reguliral in bil brez konkurenčnih prepovedi, v praksi pa najprej poskušajo na prva dva načina, šele potem pride na vrsto tretja pot, ki bi jo morala zagotoviti država – to je konkurenčni boj, v katerem uspe najboljši. Javnim naročilom je treba dati bistveno več pozornosti, saj je njihova vrednost letno skoraj štiri milijarde evrov, kar je približno desetina slovenskega BDP.

Slovenija ima v EU največji obseg državnega premoženja v gospodarstvu. Omenili ste že, da je treba prenoviti Lahovnikov zakon. Kako?

Treba se bo odločiti, ali je državno premoženje strateška prednost ali slabost, kaj sploh želimo. Vprašati se moramo, ali je podjetje v javni lasti, lažje ali težje uspešno voditi. Uspešno podjetje je le tisto, ki ustvarja nova delovna mesta in dobiček, za naše razmere pa tudi tisto, ki uspe brez zadolževanja zagotoviti zaposlenost v okolju, kjer je to pomembno. Ne pristajam na trditev, da se državnega podjetja ne da voditi enako uspešno kot zasebnega, saj bi bilo v tem primeru treba vse privatizirati. Treba je ustvariti mehanizme za omogočanje stabilnosti, tudi finančne, ki je primerljiva zasebnemu sektorju. Seveda pa morajo vodje nositi tudi enako odgovornost, kar se pogosto pozablja. Regulacija plač v državnih podjetjih je potrebna zaradi anomalij, ki so se dogajale v praksi.

Kje vse ste zasledili prevelika izplačila (menedžerske plače, svetovalne pogodbe) v državnih podjetjih?

Izpostavil bi DUTB, kjer nas je presenetil obseg neracionalno sklenjenih svetovalnih pogodb in trmasto vztrajanje pri prejemkih izven politike prejemkov, ki jih je določila vlada po tedaj veljavnih težko razumljivih kriterijih. To je reprezentativen primer, kako se ne dela, zato to področje močno nadziramo z revizijami že za leti 2014 in 2015 in ga nameravamo še naprej.

Kako naj državna podjetja, ki imajo na trgu zasebno konkurenco, v državi in globalno konkurirajo, če zanje velja Lahovnikov zakon?

Če imajo delujočo konkurenco na trgu, je smiselno premisliti o privatizaciji. Kjer pa tega ni, je treba premisliti, ali je ta rigidnost res tako usodna za vodenje teh podjetij. Zaenkrat se je kljub temu izkazalo, da je ambicij za vodenje teh podjetij zelo veliko in nisem opazil pomanjkanja resnih in spodobnih kandidatov za vodenje takšnih podjetij. Kar pa se je že kar nekajkrat zgodilo pri kandidaturah za vodenje katere od državnih institucij.

Na primer?

Zadnji primer je večkratno ponavljanje iskanja kadra za fiskalni svet, ki je za nas zelo pomembna institucija.

Kako naj uspešno prestrukturiramo državna podjetja ali podjetja v upravljanju DUTB, če zaradi omejitev ne moremo najeti dobrega menedžmenta? Mar jih ne bilo bolje razrahljati za tržno opravičljive ali sanacijske primere?

Temu načeloma ne bi nasprotovali, če bi bili kriteriji dobro postavljeni, zlasti v podjetjih, ki so v težavah in kjer bi lahko sledila unovčevanja poroštev države, kar bi imelo obsežne javnofinančne posledice. Tam bi pravila lahko nekoliko razrahljali in jih seveda vezali na rezultate.

V Sloveniji imamo prek 210 občin, od katerih ima vsaka svojo upravo, ki pomeni velik strošek. Kako optimizirati stanje? Kakšne anomalije ugotavljate v občinah?

Ker smo v letih 1994 – 98 izpustili duha iz steklenice, je sedaj neracionalno pričakovati, da bo ta duh šel sam nazaj v steklenico, razen z radikalnim posegom v sistem financiranja lokalne samouprave. Bodisi z mehкими stimulacijami, denimo z združevanjem občinskih uprav, lahko pa tudi bolj radikalno, z združevanjem manjših občin, ko bi te ugotovile, da ne morejo zagotavljati pričakovane porabe ali razvoja. Zelo pa dvomim, da bi se to lahko zgodilo prostovoljno. Treba je tudi priznati, da večina slovenskih krajev zaradi obstoja občin danes zgleda bolje.

Skrbijo pa nas nekatere občine, ki poskušajo uveljaviti gospodarsko iniciativo, z ustanavljanjem podjetij ali skozi kapitalske naložbe v obstoječa, čemur ostro nasprotujemo. To počnejo iz več razlogov, denimo zaradi večje zaposljivosti občanov oziroma poskusov revitalizirati tista podjetja, ki so zanje pomembna, in ta cilj kot državljan lahko razumem, vendar skušajo sanirati tudi nesolventna podjetja. Najhuje je takrat, ko si neke strukture v občini prek gospodarske dejavnosti skušajo povečati količino moči; to je treba zamejiti in nekaj primerov smo uspeli preprečiti.

Menim, da je upravljanje hotelov ali proizvodnih obratov stvar gospodarstva, ne pa dolžnost javnega sektorja, kar smo tudi jasno povedali in bili zaradi tega deležni kritik. Ministrstvu za finance in gospodarstvo nas pri tem nista podprli, tako da čakamo na opredelitev vlade oziroma parlamenta skozi zakon o javnih financah, kjer bomo zahtevali, da se to možnost onemogoči. Lahko pa se tudi zapiše, da je takšna dejavnost sprejemljiva, a naj se določijo kriteriji in tudi to, kdo bo saniral podjetje v primeru neuspeha. Kaj bo z dolgom, ali ga bodo razgradili občani s svojimi prejemki ali pa bo morala spet posegati država? Dolg občin, z nekaj izjemami, trenutno ni izrazito velik, v celotni strukturi ne dosega milijarde evrov, vendar narašča.

Pred časom je izbruhnila afera s Panamskimi dokumenti, v katerih se je znašlo tudi pet slovenskih javnih uslužbencev. Ali ima Računsko sodišče sploh kakšna pooblastila, da ukrepa proti njim?

Ne, moram pa reči, da z zanimanjem čakam na razkritje teh imen. Predvsem zato, ker mi afera daje signal, da bi Računsko sodišče moralo priti do podatkov o premoženjskem stanju funkcionarjev. Te ima v tem trenutku Komisija za preprečevanje korupcije, mi pa ne, ker ni zakonske podlage za to, da bi nam jih posredovali. Tako bi videli, kje je veliko tveganje, komu se je premoženje nesorazmerno povečalo in dobili informacijo, da se tam nekaj dogaja, morda prek javnih naročil ali katerih drugih, nemara koruptivnih poslov. Zato bomo poskušali prepričati zakonodajalca, da je smiselno, da te podatke dobimo.

Za konec eno vprašanje, kot državljanu. Se vam zdi bolj prav, da bi odpravili varčevalne ukrepe v javnem sektorju, kot zahtevajo sindikati, s čimer bi javni uslužbenci dobili 380 milijonov evrov več? Ali pa se vam zdi bolj prav, da bi izpeljali davčno reformo, kot jo denimo predlagata GZS in Zbornica davčnih svetovalcev, ki bi stala 328 milijonov evrov, pri plačah pa bi se to poznalo 570.000 ljudem?

Zaradi problematične javnofinančne situacije ne morem zagovarjati ničesar, kar obremeni javne finance, ne kot predsednik Računskega sodišča ne kot državljan. Če pa bi že sprostili omejitve v javnem sektorju, bi to lahko prek povečane porabe spodbudilo gospodarsko rast. Vendar pa bi morali, če bi se že odločili za to možnost, vsekakor odpreti vrata v javnem sektorju, torej omogočiti, da se znebi tistih, ki delajo slabo. A to zahteva veliko politične volje in poguma. Razumemo razloge in predloge, ki jih podajata GZS in Zbornica davčnih svetovalcev, vendar bi bilo potrebno pred takšno odločitvijo preveriti različne učinke te reforme. gg

Skrbijo nas nekatere občine, ki poskušajo uveljaviti gospodarsko iniciativo z ustanavljanjem podjetij ali skozi kapitalske naložbe v obstoječa, čemur ostro nasprotujemo.